

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA (FAL)

PAPILA RA VUMBIRHI (P2)

2019

XILETELO XA MAKOREKETELO

TIMARAKA: 70

Xiletelo xa makoreketelo lexi xi na 10 wa tipheji.

XIYENGE XA A: NOVHELE**NDZI NGO TINCIKI! – FA Thuketana****XIVUTISO XA 1: XIKAMBELANTWISISO**

- 1.1 Ebyalweni./Eka N'wa-Mugwana./Eka vaJamboti.√ (1)
- 1.2 Hileswi Ntekele a a lava ku pfuxeriwa bindzu ra yena ra mabazi./Hileswi Muzayiwe a a lava ku teka Manayila. √√ (2)
- 1.3 U vurile leswaku a a ringeta ku rivala maxangu yo lahlekeriwa hi nsati na n'wana.√√
I ku lahlekeriwa hi bindzu.√√ (4)
- 1.4 A a n'wi tshembisile ku n'wi nyika Manayila a va nsati wa yena.√√ (2)
- 1.5 A a ri n'anga.√ (1)
- 1.6 Ku dlaya./C.√ (1)
- 1.7 A nga rhandzi vugevenga lebyi a byi endliwa hi Lefty. √√ (2)
- 1.8 A nga lavi ku twa nchumu lexi a xi ta n'wi hambanisa na ku va Manayila a tekiwa hi Muzayiwe leswaku yena a ta pfuxeriwa bindzu.√√ (2)
- 1.9 A a tirhisa ku xaniseka ka Ntekele ku va a lava ku pfuniwa ku pfuxeriwa bindzu hi ku n'wi sindzisa ku hlohlotela Manayila ku tekiwa hi yena.√√ (2)
- 1.10 I ku ya vika ku ticukumeta ka Manayila enambyeni wa Mulungwe.√√ (2)
- 1.11 A pfala vuthala bya leswaku Ntekele a nga n'wi kumi ku ta ta n'wi sindzisa ku tekana na Muzayiwe.√√ (2)
- 1.12 Hileswi nambu lowu a wu entile swinene.√√/ A wu tshama wu tele mati wu tlhela wu va xinyami. √√/A va chava na ngwenya leyi a yi leva swinene.√√/A ku vuriwa na leswaku a ku ri na nyoka.√√
(Tinhlamulo timbirhi ntsena) (4)
- 1.13 I Jaffet Mboweni.√ (1)
- 1.14 Hileswi a a nga tshembi leswaku Manayila a nga baleka hikuva a a vonile wonge Manayila a tsakile hi siku ra 'nkhuvo'.√√ (2)
- 1.15 Loko a ha fumile a a nga lavi Jamboti leswaku a teka n'wana wa yena hikuva eka vona a ku xavisiwa byalwa kasi loko rifumo ri dzudzekile u ya eka N'wa Mugwana ku ya nwa byalwa na ku tlhela a xavisa Manayila eka n'anga Muzayiwe hi ku lava ku pfuxeriwa bindzu.√√√ (3)
- 1.16 1229 Elamont.√√ (2)
- 1.17 Nkulukumba Ntekele a a nga ri na mbilu yo biha, hi vona ndlela leyi a rilaka Manayila hi yona. Leswaku a a rhandza rifumo hi swi vona hi ku sindzisa Manayila ku tekiwa hi Muzayiwe leswaku a ta pfuxeriwa bindzu leswaku a ta tlhela a va na matimba no fundziwa. √√
(Timaraka i to seketela ntsena.) (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 35

XIYENGE XA B: NTLANGU**XIVUTISO XA 2: BYOKOTA MADLAYISANA – MM Marhanele**

- 2.1 Nampundzu swinene./Hi mahlambandlompfu./Nimixo. √ (1)
- 2.2 Maluleke. √ (1)
- 2.3 A a vandzekela byalwa bya ku thwasisa Mavundza loko a tlhaviwa hi rihunyi ku kala ri fa. √√ (2)
- 2.4 A a ri na ntiyiso./ A a nga rhandzi ku vona vanhu va fela milandzu yo ka va nga yi endlangi. √√ (2)
- 2.5 N'wa-Rimbelule a a tele ku ta tivisa hosi Magamana leswaku nuna wa yena, n'anga Mavundza hi yena a nga dlaya Gezani hi xiganama laha a nga tlhela a ta na vumbhoni byo khomeka bya xidzobyana xa mbuti lexi a xi phutserile mapa ya byongo bya ngwenya. √√ (2)
- 2.6 Ku va N'wa-Rimbelule a nga boxi hi ku hatlisa mahungu lawa a ya tiseke eka hosi. √√ (2)
- 2.7 I ku va nuna wa yena Mavundza a nga ha ngheni endlwini ya yena√ na swakudya leswi swekiweke hi N'wa-Rimbelule a nga lavi no swi vona. √ (2)
- 2.8 Mavundza hambu a swi vona leswaku Makhanana u le timhakeni na nuna wa yena u ala a ha n'wi vhakela emutini wa Mathebula. √√ (2)
- 2.9 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo ya yena. Xikombiso. Munhu u fanele ku rhanga a lavisisa a nga si avanyisa leswaku ku nga vi na swihoxo swo avanyisa munhu wo ka a nga onhang nchumu. √√√ (3)
- 2.10 Mathebula. √ Endzhaku ka vumbhoni bya N'wa-Rimbelule na vulavisisi lebyi endlweke hi tindhuna ta hosi Magamana swi paluxekile leswaku Gezani a nga dlayiwangi hi swibakele swa Mathebula, kambe a cheleriwile xiganama hi n'anga Mavundza. √√ (3)
- 2.11 Eswikwengeni. √ (1)
- 2.12 Hikuva u tinghenise eka vugangu byo rhandzana na Gezani na Mavundza a ri nsati wa Mathebula. √√ (2)
- 2.13 A a rhambiwile enkhubyeni wa byalwa bya xirhwala. √√ (2)
- 2.14 Hi ku va Mathebula a n'wi kombelerile rivalelo eka hosi. √ (1)
- 2.15 Ya kombisa leswaku vavasati a va nga hloniphiwi eka nkarhi wa kona./A ku ri hava ndzingano exikarhi ka vavanuna na vavasati, wansati a a fanele ku fumiwa hi wanuna. √√ (2)

- 2.16 Matikhomelo ya yena a ya hume ndleleni hikuva a endla timhaka ta vugangu a ri nsati wa munhu $\sqrt{\sqrt{\quad}}$ (2)
- 2.17 B/madlayisana. $\sqrt{\quad}$ (1)
- 2.18 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena, xikombiso. Nawu lowu a wu vekiwile wu kahle hikuva wu tshimbisa vanhu ku dlaya hikuva loko va dlaya na vona va ta fanela ku dlayiwa.

KUMBE

A wu kahle hikuva hi ku landza nawu wa Xikwembu a hi fanelangi ku dlaya. $\sqrt{\sqrt{\quad}}$

(Amukela na mavonelo man'wana lama twisisekaka.) (2)

- 2.19 Mukamberiwa u ta nyika nkongomelo wa tsalwa. Xikombiso. Mutsari u hi kombisa vubihi bya vugangu exikarhi ka vanhu lava nga na mindyangu. $\sqrt{\sqrt{\quad}}$ (2)

[35]

XIVUTISO XA 3: KU DYELA NYAMA EMATLUKENI – DJ Risenga

- 3.1 Piet.√ (1)
- 3.2 Hileswi Vukosi a a langutele ku kuma n'wana./A a lava ku va na ntshuxeko wo hanya hi ku tilawula.√√ (2)
- 3.3 Mzamani a a tirha ku fambisa xiphaza√ kasi Ma'am Joyce a a ri mudyondzisi.√ (2)
- 3.4 Mhaka ya ku rhurha eka Siyandhani va ya tshama eKremetart.√√ (2)
- 3.5 U vula leswaku va tshama eka yindlu leyi nga ya vona ku nga ri yo boda.√√ (2)
- 3.6 Piet a tshama na Vukosi a nga n'wi lovolangi./√√ (2)
- 3.7 A wu ololoxiwangi. Va kume n'wana, va tixavela movha na yindlu yintshwa ivi va ya titshamela kona va nga lovolanangi./Tsalwa ro kala ri ya hela va nga lovolanangi.√√ (2)
- 3.8 Mukamberiwa u ta nyika mavonelo ya yena lama twisisekaka. Xikombiso: I ya Ma'am Joyce hikuva emasababini ku wela ehansi ka masipala laha ku nga na mphamelo wa vukorhokeri hi xiheri.

KUMBE

I ya Mzamani hikuva ya kombisa ya tshikelela vutihlamuleri na ku va na vun'wini bya ndhawu ku ri na ku hanya hi swo lomba.√√

(Amukela na man'wana matitwelo lama twisisekaka.) (2)

- 3.9 Vumunhu byo ka a nga tiyingiseli loko a vulavula na ku ka a nga xiximi nuna wa yena.√√ (2)
- 3.10 Ma'am Joyce a ha ku vuya a ambale buruku ro n'wi manya na kepisi ivi nuna a n'wi konanisa a sola maambalelo ya yena.√√ (2)
- 3.11 Hileswi a ri na mali ya phenxeni leyi a yi endla leswaku a kota ku tiendlela xin'wana na xin'wana.√√ (2)
- 3.12 A a lava ku ya hanya hi ku tilawula.√√ (2)
- 3.13 Godela/D.√ (1)
- 3.14 A va tsundzuxani timhaka ta mahanyelo lamanene.√
A va tikarhateli ku hlayisa mindyangu ya vona.√ (2)
- 3.15 Ma'am Joyce i mudyondzisi hi swa tidyondzo, i mudyuhari naswona u tekiwile kambe wa ha ambala swo n'wi manya, a nwa mabyalwa a tihlantela evukon'wanini leswi nga yelaniki na xiyimo xa lexi xa yena xa vudyondzisi.√√ (2)

- 3.16 Xilavi i nchumu lowu nghenaka endhawini laha wu thyakisaka/wu nga lavekiki. Xilavi na yena u nghenelela eka timhaka ta ndyangu wa Mzamani hi ku famba na Ma'am Joyce va ya nwa mabyalwa emutini wa mukon'wana wa ka Mzamani na ku nghenelela loko Ma'am Joyce a vulavula na mukon'wana wa yena na Vhakisa leswi swi nga lavekiki.√√√ (3)
- 3.17 Va tsandzekile ku hakela mali ya yindlu kutani yi xavisiwile.√√ (2)
- 3.18 Mukamberiwa u ta nyika mavonelo ya yena lama ya twisisekaka. Xikombiso: U endlile kahle hikuva a lava leswaku nsati wa yena a dyondza hi ku va a twe ku vava tanihileswi a nga lavi ku byeriwa.

KUMBE

A nga endlangi kahle hikuva a fanele a tiyise voko tanihi wanuna a n'wi alela a tlhela a n'wi hambanisa na Xilavi leswaku a nga n'wi poyili na ku wela eka timhaka ta vudakwa.√√

(Amukela na man'wana matitwelo lama twisisekaka.)

(2)
[35]

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 35

XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA**XIVUTISO XA 4: XAMUGANGA – SJ Malungana na KA Khosa****4.1 'XIKOLOKOLO EXIKOLWENI' – KA Khosa**

- 4.1.1 Exikolweni xa Phakanani./Ehofisini ya nhloko ya xikolo Madamani.√ (1)
- 4.1.2 Mlunglisi.√ (1)
- 4.1.3 Hikuva a nga pasangi se a chava ku holoveriwa hi mana wa yena.√√ (2)
- 4.1.4 A nga yi kahle exikolweni./D.√ (1)
- 4.1.5 Hikuva a a yile na rhipoto ya vuxisi. √√ (2)
- 4.1.6 U vula vanhu lava nga nghena xikolo kambe va nga fikangiki emaninginingini/emakumu ya tidyondzo ta vona.√√ (2)
- 4.1.7 A hi swona. A nga tsakangi hikuva u kumile swo tala swo ka swi nga tsakisi leswi a swi endliwa hi n'wana wa yena.√√ (2)
- 4.1.8 A a ri munhu loyi a tinyiketa eka ntirho wa yena./A a ri na vutlharhi byo kota ku vona loko munhu un'wana a endla vuxisi. √√ (2)
- 4.1.9 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena leri twisisekaka. Xikombiso.: Matikhomelo ya muxaka lowu a ya amukeleki hikuva siku rin'wana va ta dlaya munhu, kutani va khomiwa va tshama ekhotsweni, va lahlekeriwa hi vumundzuku bya vona.√√√ (3)
- 4.1.10 Vadyondzi va fanele ku tekela nkoka wa dyondzo enhlokweni, va tshika ku tlanga hikuva nkarhi wu ta va siya. √√ (2)

4.2 'NDZI YA KHOMA NSINYA MUNI KE' – KA Khosa

- 4.2.1 Ford Sierra.√ (1)
- 4.2.2 Vuongori.√ (1)
- 4.2.3 Wa le hanshi ka lembe.√ (1)
- 4.2.4 U bihile emirini a nga tekiwangi./U onhiwile hi wanuna loyi a ri na muti wa yena.√√ (2)
- 4.2.5 I ku lumbeta Xihloni leswaku hi yena tata wa n'wana loyi a n'wi languterile. √√ (2)
- 4.2.6 A nga chavisiwi /chuwisiwa hi mhaka leyi a n'wi byela yona.√√ (2)

- 4.2.7 Swiendlo swa yena a swi nga kombisi Vukreste byo hetiseka, u endla swa marhandzu ya le tlhelo a ri na nsati. √√ (2)
- 4.2.8 A a nga tshembekangi. √
A a byeletela van'wana mikhuva yo biha. √
U tekela munghana wa yena munhu loyi a rhandzana na yena. √
(Tinhlamulo timbirhi ntsena.) (2)
- 4.2.9 Hikuva a nga ha n'wi rhandzi se a tirhandzela Priscilla./Hikuva se a lava ku sungula ku rhandzana na Priscilla. √√ (2)
- 4.2.10 Mukamberiwa u ta nyika xitsundzuxo xa yena lexi twisisekaka. Xikombiso.: A ndzi ta n'wi tsundzuxa leswaku a nga tinghenelerisi eka vukati byo ka a nga tiyimiselangi, a kume n'wana a tlhela a kombela ku ya emahlweni na tidyondzo ta yena ta vuongori. √√
(Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twisisekaka.) (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 35

XIYENGE D: VUTLHOKOVETSERI**XIVUTISO XA 5****5.1 'XITLAKATI' – KG Baloyi**

- 5.1.1 Xi vulavula hi munhu loyi sweswi a nga kula, loyi a nga ha tsakisiki na loko vanhu va n'wi languta. Vanhu lava a va n'wi tekela enhlokweni a va ha n'wi languti hikuva se u dyuharile.√√ (2)
- 5.1.2 I nguvu kumbe xiambalo lexi nga hlakala hikwalaho ka vukhale.√√ (2)
- 5.1.3 Ku tshikelela mhaka ya ku cinca ka xivumbeko xa xiambalo lexi ku suka eka vuntshwa ku ya eka vukhale leswaku a xa ha laveki/Ku tshikelela mhaka ya leswaku nkoka wa munhu loyi a wa ha fani ni wa khale hikwalaho ka ku dyuhala.√√ (2)
- 5.1.4 Xifaniso xa xiambalo lexi khwanyaneke hi vukhale lexi na loko xi oloriwa xi alaka ku ololoka-./Xifaniso xa munhu loyi a khwanyaneke hi ku dyuhala loyi hambiloko a ringeta ku tisasekisa xiyimo xi nga cinciki.√√ (2)
- 5.1.5 (a) Minceka yintshwa se yi tekiwa yi antswa ku tlula leya khale. Kasi (b) lowa khale nceka a wa ha swi fikeleli swilaveko swa nkarhi wa sweswi.

KUMBE

- (a) Vanhu lavatsongo se va tekiwa va ri va nkoka ku tlula lava va khale kasi (b) yi vula leswaku a nga ha swi fikeleli leswi a swi fikelela khale.√√ (2)
- 5.1.6 D/hela.√ (1)
- 5.1.7 Munhu loyi a nga dyuhala loyi a nga ha tekiwiki a ri wa nkoka.√√ (2)
- 5.1.8 U wu twela vusiwana.√√ (2)
- 5.1.9 Mukamberiwa u ta vula leswi xitlhokovetselo lexi xi n'wi lemukisaka swona. Xikombiso: U hi lemukisa leswaku vuntshwa bya hela hi ku famba ka nkarhi naswona vanhu va ku tsakela loko wa ha ri na nkoka naswona va ha kota ku ku tirhisa kambe loko nkoka wa wena wu hela va hundzela emahlweni. √√√ (2)
- (Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twisisekaka.) (3)

NA

5.2 'SORISA' – KG Baloyi

- 5.2.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi munhu loyi a nga na vunene na ntiyiso kambe vanhu va n'wi sola hi mhaka ya xiyimo xa yena. Mutlhokovetseri wa n'wi tiyisa leswaku a nga heli matimba kambe a ya emahlweni ni mitirho ya yena leyinene.√√ (2)
- 5.2.2 Ku hava xihoxo lexi va solaka xona./Va n'wi sola handle ka xivangelo.√√ (2)
- 5.2.3 Xiyimo xa yena xo soleka./Ku n'wi vondzoka hi ku va a endla leswinene.√√ (2)
- 5.2.4 Swivutiso swi paluxa ku twa ku vava/hlundzuka/vilela.√√ (2)
- 5.2.5 Xivandla/ndhawu leyi vanhu kumbe swifuwo swi fambaka eka yona ku suka endhawini yo karhi ku ya eka yin'wana.√ (1)
- 5.2.6 Mhaka ya ku va swilo leswinene swi nga n'wi fanelangi Sorisa kambe swi fanele lava va n'wi solaka ntsena.√√ (2)
- 5.2.7 U n'wi tsundzuxa leswaku a nga heli matimba naswona a nga tshiki ku ya emahlweni ku endla leswinene.√√ (2)
- 5.2.8 Hikuva ra rhuketela ./Hi xitalo loko xi helerile xa rhuketela.√√ (2)
- 5.2.9 Thoni yo hlundzuka/khunguvanyeka/tseketsela.√√ (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA D: 35
NTSENGO WA TIMARAKA: 70